

2.8 FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSRE NEVELÉS

A fenntartható fejlődésre nevelésnek számos elnevezésével találkozhattunk a fentiekben. A *környezeti nevelés* definíciója szerint „egy folyamat, amelyben olyan világnemzedék nevelkedik fel, amely ismeri legtágabb környezetét is, törődik azzal, valamint annak problémáival. Ismeretekkel, készségekkel, attitűdökkel, motivációval és elkötelezettséggel rendelkezik, hogy egyénileg és közösségben dolgozzon a jelenlegi problémák megoldásain és az újabbak megelőzésén.” (Czippán 2010. 33) A fogalom jelentése azóta szélesebb körűvé vált, hangsúlyosabban kifejezve a környezeti problémák társadalmi vonatkozásait is, így jelent meg a *fenntarthatóságra nevelés*, vagy *fenntarthatóság pedagógiája* kifejezés (angolul *education for sustainable development*). A megnevezés kifejezi azt a hangsúlyeltolódást, ami a környezeti nevelés fejlődése során végbement: a természetről a társadalomra irányítja a figyelmet, hiszen a társadalom működése az, ami a fenntarthatatlan, és aminek fenntartható pályára állítása nélkül a környezeti problémák megoldása sem lehetséges (Varga 2004). E folyamat eredményeként az eredetileg kialakult és világszerte ismertté vált környezeti nevelés fogalma mára a fenntarthatóságra nevelés egyik eleme lett (Havas 2001). A fenntarthatóságra nevelés egyúttal átfogja a hasonló célokért küzdő nevelési irányzatok sokféleségét, hiszen a környezeti nevelés, globális nevelés, egészségnevelés, állampolgári és együttműködésre nevelés, az erkölcsi és a demokráciára nevelés, a multikulturális szemléletformálás mind hasonló célok felé törekednek, a különbség inkább csak az, hogy mely célt, értéket tartják elsődlegesen szem előtt (Czippán 2010. 33).

A fenntarthatóságra nevelés egyébként angol nyelvterületen „*oktatás a fenntartható fejlődésért*” (*education for sustainable development*) néven ismert, és ennek szó szerinti fordítását alkalmazzák más nyelvekben is, a magyar fordítás azonban mellőzi a „fejlődés” szót a fogalomból. Ennek fő oka (nyelvi okok mellett), hogy a fordítást végző magyar szakemberek szerint a fenntartható fejlődés fogalma csupán a fenntarthatóság fogalmának kiürítését, a fenntarthatatlanságot előidéző gazdasági növekedés „visszacsempészését” szolgálja – mutat rá Varga Attila, aki több évtizede foglalkozik a hazai környezeti nevelés kutatásával és fejlesztésével (Varga 2020). Az „education” fordításakor pedig azért a nevelés kifejezés használatát tartották megfelelőbbnek, az oktatás vagy a pedagógia kifejezések helyett, hogy egy átfogóbb szemléletet tükrözzön: a fenntarthatóságra nevelés során ugyanis számolni kell azzal, hogy a diákokat nem csupán az iskolai keretek között történő hatások befolyásolják (például családi szocializáció, reklámok, propaganda), és ezek ismerete is részét kell képezze a pedagógiai tudásnak (Varga 2020).

A környezeti nevelés fogalmának, tárgykörének fejlődése, kiszélesedése ellenére a fenntarthatóságra nevelés egyik nagy kihívása, hogy legtöbbször csak a természettudományos tantárgyak részeként jelenik meg az iskolai oktatásban. A mai napig erőteljesen érvényesül az a szemlélet, miszerint a környezeti nevelés elsősorban a környezet- és természetvédelemről szól, így a fenntarthatóság témaköre jellemzően háttérbe szorul. Pedig „a tanulók figyelmét kizárólag a természetre koncentrálni nagy hiba, hiszen a szélesebb társadalmi és gazdasági-politológiai összefüggések felismerése és azokban való eligazodás képessége nélkül semmilyen természeti probléma nem kezelhető.” – emeli ki *Havas Péter*, a környezeti nevelés egyik jeles hazai képviselője. A természetvédelmi nevelés tehát önmagában nem vezet eredményre, ha nem kapcsolódik politikai lelkiismerettel, társadalmi valóságismerettel és konfliktuskezelési készségekkel – hangsúlyozza (*Havas 2001*).

Lányi András filozófus – éles kritikával – így fogalmaz erről a problémáról: „Hogy az úgynevezett környezeti nevelésnek nem célja és nem feladata az ifjúságban elégedetlenséget és bizalmatlanságot ébreszteni az uralkodó technológiai-gazdasági rendszer iránt, azt mi sem mutatja jobban, mint a közoktatásban – világszerte – általános gyakorlat, amely a fenntarthatósági tudnivalók helyét szinte teljes egészében a természettudományos tárgyak tananyagában jelöli ki. Így a jól bevált kettős nevelés nem okoz meghasonlást: a kisdíák földrajz, kémia és biológia órán megtanulja, miféle változások mentek és mennek végbe a természeti körfolyamatokban. Megérti, hogy ezek rettenetesen kártékonyak és veszedelmesek: úgy látszik, baj van a természettel. Szegény bálnák, szegény kócsagok! S bár nem titkolják előle, hogy ezek a bajok a civilizáció és a természet találkozásából fakadnak, aggodalmait maga a tanrend a természettel kapcsolatos tudnivalók körébe helyezi. Márpedig „mi” nem a természet, hanem a civilizáció vagyunk. (Még szerencse, hogy nem velünk van valami...) Ami bennünket illet, történelem órán a diák annak a tudományos-technológiai haladásnak a diadalmenetéről hall, melynek eredményeként a legfejlettebb civilizáció áldásai – némi gyarmatosítás, világháborúk és népiirtás árán – végre elterjedtek az egész földkerekségen. S ha tanul társadalomismeretet vagy gazdaságtant, ott meggyőződhet róla, hogy a haszon- és hatékonyság-elvű piaci versenygazdaság volt s lesz a fejlődés hajtómotorja, hogy a fejlődés a jólét növekedése, a jólét a szükségletek egyre bősegebb kielégítése, a társadalmi igazságosság pedig a bőség kiterjesztése minden emberre. Ami nem lesz könnyű dolog, de a növekedés, hála istennek vagy hála a tudománynak – fenntartható.” (*Lányi 2010. 180–181*) Vajon nem fedezi fel a tanuló ezt a hatalmas ellentmondást a környezetismereti és a társadalomismereti tárgyak üzenetei között? – teszi fel a kérdést. Sajnos a felosztott tantárgyi rendszerben és szakmásított világunkban valószínűleg megszokta már, hogy nem kell összefüggést keresnie a különböző órákon hallott igazságok között (*Lányi 2010*).

A hagyományos oktatási rendszerben különösen nagy kihívás a pedagógusok számára e probléma áthidalása, a fenntarthatósági kérdések komplex bemutatása. Fontos ugyanakkor azt is figyelembe venni: milyen megközelítést, módszert melyik életkorban alkalmazunk. Az egyes életkoroknak vannak olyan kisebb-nagyobb mértékben eltérő sajátosságaik, melyeket nem hagyhatjuk figyelmen kívül a fenntarthatóságra nevelés témáinak és módszereinek megválasztása során sem. Míg az alsóbb évfolyamokban a természetjárás, a természet szeretetének kialakítása és a mintaközvetítés kap hangsúlyos szerepet – tehát nem a társadalmi-gazdasági összefüggések megismertetése; – addig a középiskolában már csökken a nevelés, pusztán a mintaközvetítés hatása, és egyre inkább előtérbe kerül az érvelés, az ismeretek bővítése, az ok-okozati összefüggések keresése és a vélemények ütköztetése. (Victor 2010) A Magyar Környezeti Nevelési Egyesület gondozásában megjelent *Nemzeti Környezeti Nevelés Stratégiában* Victor András fejti ki az egyes életkorok sajátosságait és az ezzel kapcsolatos, megfontolásra érdemes szempontokat (219–225. oldal).

FELADAT/KÉRDÉS:

- Keressen olyan fenntarthatóságra nevelési programot, példát, ami komplex, társadalmi szempontokat is bemutató szemléletet tükröz, és mutassa be az órán. Ehhez segítségül szolgálhatnak a következő oldalak (de más források is használhatóak):
 - „Tükörben a világ” játékgyűjtemény a 12–18 éves korosztálynak
<https://docplayer.hu/1522036-Tukorben-a-vilag-jatekgyujtemeny.html>
 - Fenntarthatósági témahét – óratervek és mintaprojektek minden korosztály számára
<https://www.fenntarthatosagi.temahet.hu/letoltheto-oratervek>